

Bài 2

NGUYÊN TẮC PHÁT HIỆN TẠP CHẤT KIỂM NGHIỆM NATRI CLORID DƯỢC DỤNG

Mục tiêu thực hành:

Trình bày và thực hiện được:

1. Nguồn gốc tạp chất trong nguyên liệu hóa dược; những qui định chung khi thực hiện xác định tạp chất.
2. Nguyên tắc và thực hành được các phép thử xác định giới hạn các tạp chất: sulfat, nitrit, iodid, bari, sắt, arsen trong natri clorid dược dụng.
3. Các phép thử định tính các ion Na^+ và Cl^- .
4. Xác định được hàm lượng NaCl trong natri clorid dược dụng.

I. Cơ sở lý thuyết

1. Nguyên tắc phát hiện tạp chất

1.1. Các loại tạp chất và nguồn gốc tạp

a. Tạp vô cơ: Clorid, sulfat, calci, sắt, bari, kim loại nặng, arsen,...

- Nguồn gốc tạp: Từ môi trường, tạo ra trong qui trình điều chế thuốc.
- Cách phát hiện: Bằng phản ứng hóa học lựa chọn, dùng phép so sánh với mẫu.

b. Tạp hữu cơ: Đa dạng và có tính đặc thù của từng nguyên liệu thuốc, ví dụ:

- Tạp acid salicylic: Đặc thù với các chế phẩm dẫn chất của acid này.
- Tạp acid oxalic: Đặc thù của vitamin C.
- Tạp các chất liên quan: Các chất đi kèm trong chế phẩm nguyên liệu.

* Nguồn gốc tạp hữu cơ:

- Nguyên liệu đầu, chất trung gian trong tổng hợp hoạt chất.
- Các chất cấu trúc liên quan sinh ra đồng thời khi tổng hợp hóa học.
- Các chất đi kèm trong cây với các hoạt chất chiết suất từ dược liệu.
- Các chất tạo ra trong quá trình bảo quản nguyên liệu.

* Cách phát hiện:

- Bằng phản ứng hóa học, thường dùng phép so sánh với mẫu đối chiếu.
- Sắc ký các loại là giải pháp tin cậy phát hiện tạp hữu cơ.
- Các phương pháp hóa lý khác: Quang phổ UV, đo góc quay cực v.v...

c. Mức độ tạp chất còn lẫn trong nguyên liệu:

Tùy theo tính chất độc hại của tạp chất, tỷ lệ tạp được phép còn tồn tại trong nguyên liệu ở mức độ khác nhau.

(1). Tuyệt đối không lẫn tạp: Tạp gây độc cấp tính, ví dụ ion Ba^{++} .

(2). Được tồn tại trong giới hạn: Tạp môi trường và các tạp tính độc hại thấp hoặc độc hại do tích lũy như arsen, kim loại nặng.

2. Nguyên tắc xác định giới hạn một số tạp vô cơ: (ĐDVN IV)

2.1. Qui định chung: Hóa chất, ống nghiệm, nước dùng trong phép thử

2..1.1. Hóa chất: Dùng loại hóa chất tinh khiết phân tích (PA).

2.1.2. Nước: Không tạp vô cơ, hữu cơ, khí CO_2 và khí khác (Nước cất).

2.1.3. Ống nghiệm: Chất liệu bằng thủy tinh trung tính, không màu; đáy bằng.

a. Dùng cho phép so sánh độ đục:

Đường kính trong 16 mm (1,6 cm); chiều cao phù hợp với thể tích dịch thử đựng trong ống nghiệm, ví dụ:

- Đựng 15 ml dịch thử, chiều cao cột dịch khoảng 9,5 cm; chiều cao ống thử khoảng 12-15 cm là thích hợp.

- Đựng 25 ml dịch thử, chiều cao cột dịch khoảng 15,6 cm; chiều cao ống nghiệm khoảng 18-20 cm là thích hợp.

b. Dùng cho phép so sánh màu:

Đường kính trong 12 mm (1,2 cm); chiều cao phù hợp với thể tích dịch thử đựng trong ống nghiệm, ví dụ:

- Đựng 15 ml dịch thử, chiều cao cột dịch khoảng 12,5 cm; chiều cao ống nghiệm khoảng 14-15 cm là thích hợp.

- Đựng 25 ml dịch thử, chiều cao cột dịch khoảng 20,7 cm; chiều cao ống nghiệm 23-25 cm là thích hợp.

2.1.4. Cách quan sát so sánh mẫu thử với mẫu đối chiếu:

a. So sánh độ đục: Nhìn theo trục ống nghiệm, trên nền màu đen, trong ánh sáng khuyếch tán.

b. So sánh màu sắc: **Nhìn ngang ống nghiệm**, trên nền màu trắng, trong ánh sáng khuyếch tán.

2.2. Cách xác định giới hạn một số tạp chất vô cơ:

Tra cứu phần phụ lục ở cuối.

Tiến hành: Lấy 4 ml d.d. S vào ống nghiệm, thêm 0,2 ml HNO₃ 10% và 0,5 ml AgNO₃ 5%: Xuất hiện tủa vón màu trắng xám; thêm amoniac đặc tủa tan.

3. Thử tinh khiết

3.1. Độ trong và màu sắc dung dịch

- Độ trong: Dung dịch S phải trong suốt (so với nước cất).
- Màu sắc: Dung dịch S không màu (so với nước cất).

3.2. Độ acid-kiềm

Tiến hành: Lấy 20 ml d.d. S; thêm 0,1 ml chỉ thị xanh bromothymol, trộn đều.

- Nếu xuất hiện màu xanh, màu phải chuyển sang vàng khi thêm không quá 0,5 ml HCl 0,01 N.

- Nếu xuất hiện màu vàng, màu phải chuyển sang xanh khi thêm không quá 0,5 ml NaOH 0,01 N.

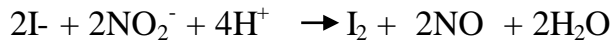
Ghi chú: Chỉ thị xanh bromothymol chuyển màu: pH 6,0 - 7,6 (vàng-xanh).

3.3. Sulfat: Tiến hành theo phụ lục.

Dung dịch thử: Pha loãng 7,5 ml d.d. S thành 30 ml; lấy 15 ml làm mẫu thử.

3.4. Iodid (I⁻)

Nguyên tắc: Giải phóng I₂ bằng natri nitrit trong môi trường acid:

I₂ nguyên tố tạo màu xanh với tinh bột.

- *Thuốc thử Z* (pha khi dùng): Pha hỗn hợp gồm 0,15 ml NaNO₂ 10% + 2 ml H₂SO₄ 0,5 M + 25 ml hồ tinh bột (0,25 g/25 ml) và thêm 25 ml nước.

Tiến hành: Tẩm ướt 5g natri clorid thử bằng thuốc thử Z. Sau 5 phút, quan sát dưới ánh sáng ban ngày, hỗn hợp không được có màu xanh.

3.5. Bari (Ba⁺⁺)

Nguyên tắc: Kết tủa ion Ba⁺⁺ tạp bằng H₂SO₄; so sánh độ đục với mẫu đối chiếu.

Tiến hành: Chọn 2 ống nghiệm giống nhau: ống thử và ống đối chiếu.

- *Ống thử:* Lấy vào 5 ml d.d. S; 5 ml nước và 2 ml H₂SO₄ 1 M, trộn đều.

- *Ống đối chiếu:* Lấy vào 5 ml d.d. S; thêm 7 ml nước; trộn đều.

Sau 5 phút so sánh độ đục 2 ống: ống thử không đậm hơn ống đối chiếu.

3.6. Kim loại nặng (Pb⁺⁺)

Tiến hành: Xem phụ lục.

Lấy 12 ml d.d. S, tiến hành thử kim loại nặng theo phương pháp 1. Dùng dung dịch chì mẫu 1 ppm để chuẩn bị mẫu đối chiếu.

3.7. Arsen: Tiến hành thử theo phương pháp A (xem phụ lục).

Dùng 5 ml d.d. S cho mẫu thử.

3.8. Magnesi và các kim loại kiềm thổ (Ca^{++} ...): Theo phụ lục 9.4.16.

- Lấy 200 ml nước; thêm 0,1 g hydroxylamin hydroclorid; 10 ml dung dịch đậm amoniac pH 10; 1 ml kẽm sulfat 0,1 M và khoảng 15 mg hỗn hợp đen eriocrom T (TT). Đun nóng tới $40^{\circ}C$; chuẩn độ bằng dung dịch trilon B 0.01 M tới màu tím chuyển đầy đủ sang màu xanh.

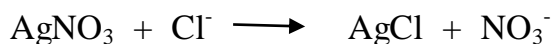
- Thêm vào hỗn hợp trên 10,0 g natri clorid thử. Nếu màu hỗn hợp chuyển sang tím thì chuẩn độ tiếp bằng dung dịch trilon B 0,01 M tới khi màu chuyển hẳn sang xanh.

* **Yêu cầu:** Thể tích dung dịch trilon B 0,01 M dùng không quá 2,5 ml.

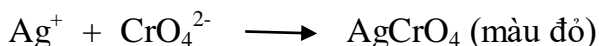
4. Định lượng: Đo bạc

4.1. Phương pháp I

Nguyên tắc: Bằng phương pháp đo bạc, chỉ thị kalicromat; môi trường trung tính.

Khi hết Cl^- , ion Ag^+ sẽ tạo màu đỏ với ion CrO_4^{2-} , báo điểm kết thúc.

Tiến hành: Cân chính xác khoảng 0,12 g natri clorid thử cho vào bình nón dung tích 100 ml và hoà tan bằng 50 ml nước cất. Thêm 0,5 ml dung dịch kalicromat 5%. Chuẩn độ bằng $AgNO_3$ 0,1 M, đến xuất hiện màu hồng nhạt bền.

1 ml $AgNO_3$ 0,1 M tương ứng 5,844 mg NaCl.

Hàm lượng NaCl trong chế phẩm phải đạt 99,0-100,5%.

4.2. Phương pháp II (ĐĐVN III và IV- tham khảo)

Hòa tan 1.000 g chế phẩm thử bằng nước thành 100 ml. Thêm 50 ml nước, 5 ml HNO_3 10%; 25 ml $AgNO_3$ 0,1 N và 2 ml dibutylphtalat vào 10 ml dung dịch trên; 2 ml sắt (III) amoni sulfat 10% (chỉ thị). Lắc và chuẩn độ bằng dung dịch amoni thiocyanat 0,1 N tới kết thúc (màu đỏ bền).

1 ml $AgNO_3$ 0,1 N tương đương 5,844 mg NaCl.

Hàm lượng NaCl trong chế phẩm phải đạt 99,0-100,5%.

Ghi chú: Dibutylphtalat là chất lỏng không màu.

* **Sinh viên tự pha:** Thuốc thử Z (thử giới hạn iodid).